

Interetnické problémy v pohraničních regionech

Středoevropský prostor po 1. světové válce

Poválečná Evropa

- **Výsledek války:**
  - Válka rozpoutaná v r. 1914 nakonec vedla k rozkladu 4 velkých impérií, na jejichž troskách začaly vznikat v Evropě i na Blízkém východě nové státy
  - Jednalo se o:
    - Ruskou říši
    - Rakousko-Uhersko
    - Německé císařství
    - Osmanskou říši
  - Evropa se také otřásala pod náporom revolucí, přičemž ta bolševická v říjnu 1917 dokázala v Rusku zvítězit. Nebezpečí revoluce bylo přítomné i v dalších zemích, které sice patřily mezi vítěze, ale prožité roky války radikalizovaly i zdejší obyvatelstvo

Poválečná Evropa

Územní proměny let 1914 – 1920(23)

Poválečná Evropa

- **Versailleský systém:**

- **Pařížská mírová konference** z r. 1919 vytvořila ve střední Evropě zcela nový svět. Staré středoevropské mocnosti Německo a Rakousko-Uhersko byly buď významně oslabeny, nebo přímo zanikly
- V regionu vznikla řada nových středních a menších zemí, které vedly svou vlastní politiku a jejich vzájemné spory a aliance vytvořily na další období rámeček střední Evropy. Jednalo se o tzv. **Nástupnické státy**, jimiž byly:
  - Československá republika
  - Polská republika
  - Maďarské království
  - Rakouská republika
  - Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Království SHS), později přejmenované na Jugoslávii
  - Pobaltské státy (Litva, Lotyšsko, Estonsko)
  - Finsko

Poválečná Evropa

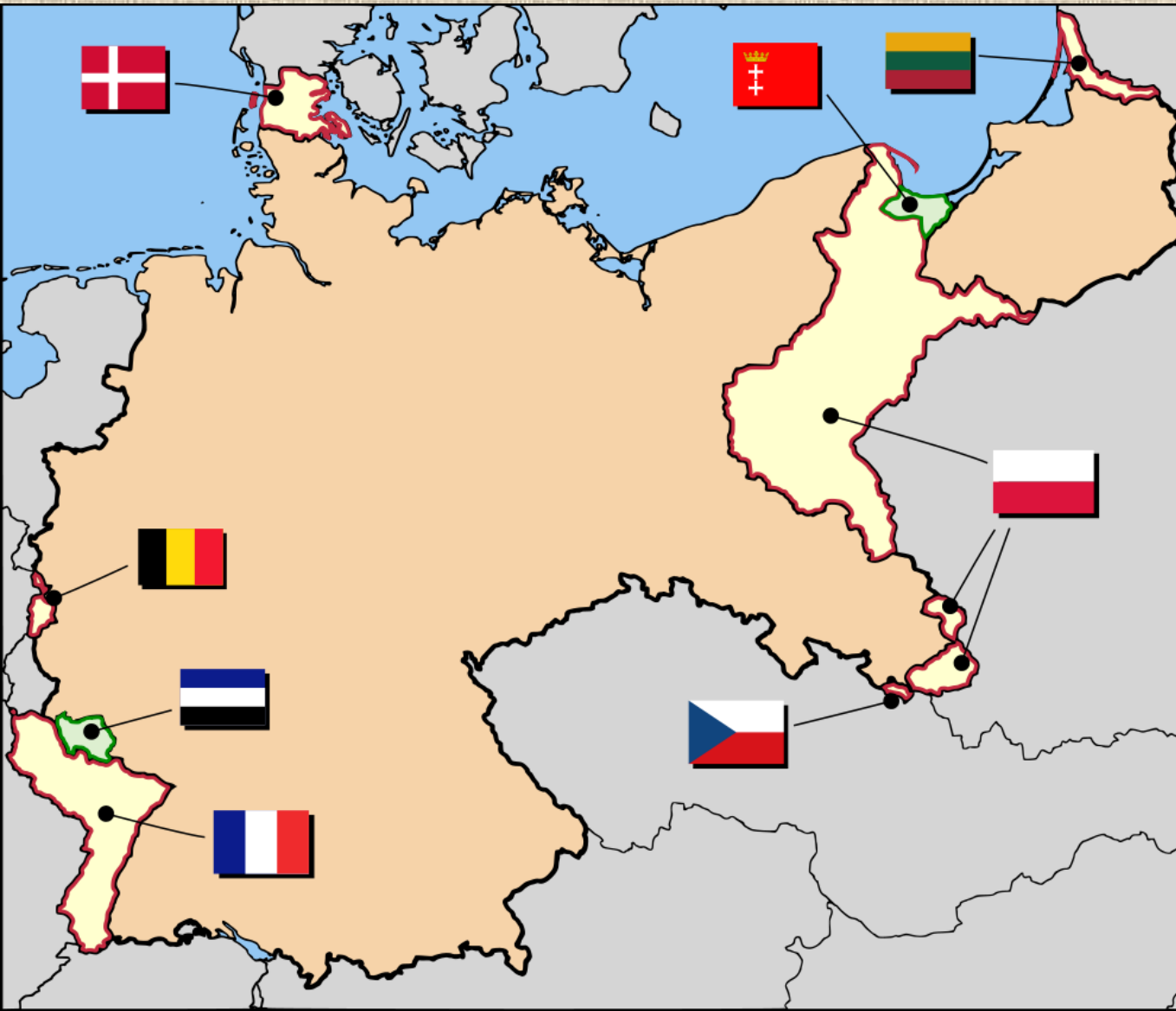

Delegáti Pařížské mírové konference, která měla ambici vytvořit systém, který zabrání dalším konfliktům

Poválečná Evropa

- Původní hegemon oblasti Německo bylo v důsledku **Versailleské mírové smlouvy** významně oslabeno:
  - Ztratilo Západní Prusko, Poznaňsko, části Slezska, Hlučínsko, Alsasko-Lotrinsko, Eupen a Malmedy, severní část Šlesvicka, oblast kolem přístavu Memel, Gdaňsk a oblast Sársko byla dána pod kontrolu nově vzniklé společnosti národů
  - Německo bylo nuceno se zavázat zaplatit zejména Francii, Velké Británii, Belgii a Spojeným státům americkým astronomické reparace, jako odškodnění za válečná léta
  - Radikálně byla omezena německá armáda, jež směla mít dále jenom 100 tisíc vojáků, žádné tankové, ani letecké jednotky a byl rozpuštěn i generální štáb. Vojenské námořnictvo bylo také radikálně oslabeno a země nesměla vlastnit žádné ponorky
  - Německo se ve smlouvě přiznalo k tomu, že je výhradním viníkem skončené války
- Proti této smlouvě a jejím důsledkům pro Německo se v zemi vytvořil silný odpor. Zejména krajně pravicové i levicové síly byly aktivní v napadání nejenom samotného míru, ale také signatářů smlouvy, kteří pocházely hlavně z řad sociální demokracie
- Text smlouvy se stal jako zákon č. 217/1921 sb. součástí zákoníku Výmarské republiky

Poválečná Evropa

Územní ztráty Německa

Poválečná Evropa

- Rakousko-Uhersko se v důsledku války rozpadlo. Nástupnickým státem Předlitavska se stalo Rakousko, jež se na přelomu let 1918 – 1919 ustavilo v republiku. S tímto republikánským Rakouskem byla následně podepsána vlastní smlouva ukončující válku. Jednalo se o **Saint-Germainskou mírovou smlouvu**:
  - Rakousko muselo uznat nezávislost dalších nástupnických států a zřít se nároků na jejich území
  - Dále ve prospěch Itálie bylo Rakousko nucené odstoupit jižní Tyrolsko, Istrii a Terst a tím po dlouhých staletích ztratit přístup k Jaderskému moři
  - Stav rakouské armády byl též omezen a vojsko nesmělo mít dále více než 30 tisíc mužů. Stejně jako Německu, i Rakousku bylo zakázáno vlastnit tanky a letectvo
  - Rakousko se nesmělo sjednotit s Německem, což bylo zakázáno i Německu. Mělo tím být zabráněno vzniku velkého německého státu ve střední Evropě
  - Také Rakousko bylo nuceno platit vysoké válečné reparace vítězům. Část těchto reparací přešla i na nástupnické státy
  - Smlouva oficiálně vstoupila v platnost v červenci 1920 a jednalo se o právní akt, potvrzující již reálný stav rozpadu Rakouska-Uherska

Poválečná Evropa

- Maďarské království se stalo nástupnickým státem Uherského království, tedy jedné ze součástí dualistické rakousko-uherské říše. I s Maďarskem byla podepsána samostatná mírová smlouva, ale v důsledku nástupu komunistů v Budapešti a válkám s Československem a Rumunskem, byla **Trianonská mírová smlouva** podepsána až v r. 1920:
  - Nejtěžší byly územní ztráty, jelikož Maďarsko mělo rozlohu asi jenom 1/3 předválečného Uherska. Ve prospěch ČSR bylo ztraceno Slovensko i s Žitným ostrovem na pravém břehu Dunaje a Podkarpatská Rus , kde žilo asi ¾ milionu Maďarů. Chorvatsko, Slavonie, část Banátu získalo Království SHS. Bukovina, Sedmihradsko a část Banátu připadla Rumunsku. Rakousko získalo Burgenland
  - Došlo také k omezení početního stavu armády, která nesměla dále disponovat tanky, ani těžkým dělostřelectvem
  - Země musela zaplatit vítězům velké reparace jako odškodnění za válečná léta

Poválečná Evropě

- **Versailleský systém:**

- Lze jej chápat jako systém kolektivní bezpečnosti, jež byl vytvořen mírovými smlouvami s poraženými zeměmi během Pařížské mírové konference v r. 1919
- Garantem neměnnosti hranic a bezpečnosti v regionu se stala Bezpečnost národů, na níž se jednotlivé země mohly různými cestami obracet se svými záležitostmi. Jedním z nejčastějších témat se stala problematika národnostních menšin a jejich práva v nástupnických státech
- Mocenskými garanty tohoto systému se v Evropě stala Velká Británie a Francie. Další vítězná mocnost války, Itálie, byla zmítána vnitřní nestabilitou, jež v r. 1922 vyústila v nástup fašistického režimu Benita Mussoliniho
- Tento systém byl uplatňován po celá 20. léta, ale s úpadkem vlivu garantů systému a s nástupem agresivních revizionistických mocností, se systém kolektivní bezpečnosti začal rozpadat

Poválečná Evropa

Střední Evropa po 1. světové válce

Poválečná Evropa

- **Nástupnické státy:**

- Československo, Maďarsko i Polsko se chápaly jako **státy národní**, ačkoliv zejména Polsko a Československo byly hlavně státy národnostními, jelikož na jejich území žily velké národnostní menšiny:
  - Na území Polska žila velké menšina Ukrajinská, Běloruská a Německá, dále zde byla početná menšina Litevská a do milionů sahala polská židovská populace
  - V ČSR byli Slováci společně s Čechy součástí státotvorného československého národa. Mimo nic zde ale žilo 3,5 milionu Němců, na $\frac{3}{4}$ milionu Maďarů, na východě území žila Rusínská a Ukrajinská menšina a zejména na Těšínsku menšina Polská
- Tyto státy se s podpisem Versailleské smlouvy a se vznikem Společnosti národů zavázaly zanést do své legislativy normy na ochranu národnostních menšin, avšak ne všechny se hodlaly plně těmito normami řídit, takže ochrana národnostních menšin byla v jednotlivých zemích na různé úrovni
- Hranice nových zemí se snažily sice kopírovat etnické hranice, ale ve výsledku se tento záměr nedařilo naplňovat, takže výsledkem byla existence řady národnostních menšin na území těchto států

Poválečná Evropa

- Všechny nástupnické státy se ocitly v tíživé ekonomické situaci a musely se bránit před rychlým růstem inflace, která hrozila zlikvidovat jejich hospodářství
- Do poloviny 20. let takto byly hyperinflací zachváceny Německo, Rakousko i Maďarsko a hospodářství Polska bylo též těžce zasaženo. Jen ČSR se díky rychlé měnové odluce a drastickým reformám ministra financí A. Rašína podařilo stabilizovat měnu
- Země vznikly odštěpením se částí území větších nadnárodních říší, takže i z tohoto důvodu bylo v některých případech velice obtížné přesně stanovit vedení hraniční linie, takže mezi státy vznikla řada územních sporů. Ty v některých případech přerostly ve válečné konflikty
- Ačkoliv nástupnické státy vznikaly jako demokratické země, byly silně ohroženy politickými extrémisty, takže na jejich politických scénách měly silnou roli krajně pravicové i levicové subjekty

Poválečná Evropa

- **Hraniční konflikty:**

- V důsledku sporů o vedení státní hranice a kvůli snaze o získání co největšího území nárokovaného jednotlivými státy, vypuklo po skončení 1. světové války v regionu množství ozbrojených konfliktů:

- **Sedmidenní válka:**

- Jednalo se o lokální vojenský střet mezi ČSR a Polskem v lednu 1919
- Předmětem sporu se stala oblast Těšínska na čs. – polském pomezí, které si z historických, etnických, ekonomických i dopravních důvodů nárokovaly obě dvě strany
- Konflikt vznikl, když na sporném území začala polský administrativa vykonávat svou funkci a čs. strana se obávala, že tímto by mohlo Polsko posílit své nároky a rozhodla se pro vojenské řešení
- Vojenské vyznění konfliktu je sporné, jelikož obě strany považovaly válku za své vítězství, ačkoliv blíže k němu měla asi česká strana
- Válku ukončil zásah mocností a řešením problému se měl stát plebiscit, později změněný na verdikt konference velvyslanců

Poválečná Evropa

- **Slezská povstání:**

- Jazykově a kulturně smíšená oblast Slezska byla prostorem, který si nárokovalo mimo ČSR i Německo a Polsko
- Výsledkem byly spory, které v letech 1919 – 1921 přerostly v celkem tři tzv. Hornoslezská povstání vedených místními Poláky, jejichž cílem bylo odtržení oblasti a její začlenění do Polska
- Pro prevenci před dalším násilím byly v regionu rozmístěny britské a francouzské vojenské oddíly a spor se měl řešit smírně formou rozdělení území, které měla posoudit čtyřčlenná komise Společnosti národů, jež v regionu působila
- Na základě hlášení komise bylo území rozděleno mezi Německo a Polsko, přičemž každá ze stran se musela zavázat dodržovat menšinová práva druhého národa na svém teritoriu
- Polsko získalo polovinu obyvatel Horního Slezska, ale jen okolo třetiny jeho území (3 214 z 10951 km²). Cenná průmyslová oblast však připadla právě Polsku. Poláci získali 49 z 61 uhelných dolů, všechny doly na železnou rudu a 12 z 16 zinkových dolů. Významná města jako Katowice, Chořov a Tarnovské Hory připadla Polákům, ale města Bytom a Glivice zůstala na německé straně hranice. Celkově tak 736 000 Poláků a 260 000 Němců bylo po rozdělení v polském Slezsku a 532 000 Poláků a 637 000 Němců v německém Slezsku

Poválečná Evropa

- **Maďarsko – československá válka:**

- Slovensko bývalo součástí Uherského království a nástupnické Maďarsko si toto území také nárokovalo
- Slovenská reprezentace se Martinskou deklarací přihlásila k ideji československého státu, ale na území Slovenska se nadále nacházely maďarské vojenské útvary a byla zde vykonávána maďarská státní správa
- Během r. 1918 a 1919 bylo na Slovensko vysláno množství oddílů formující se československé armády, které podporovali i ozbrojení dobrovolníci, jako byli Sokolové, či Skauti
- Po vítězství revoluce v Maďarsku a vstupu maďarské Rudé armády do války se načas podařilo na východě země zbudovat i tzv. Slovenskou republiku rad pod maďarským vlivem
- Porážka Maďarské republiky rad znamenala i porážku na Slovensku a během léta 1919 se nakonec podařilo zde prosadit čs. vládu

Českoslovenští vojáci v Bratislavě 1919

Poválečná Evropa

- **Polsko – litevský spor o Vilensko:**

- Vilnius bylo historicky hlavní město Litvy, ale žila zde i v okolí silná polská menšina a pocházela odtud i hlava polského státu Józef Piłsudský
- V průběhu Rusko – polské války při svém postupu na západ obsadila Rudá armáda Vilensko, které následně na základě vzájemné mírové smlouvy 12. července 1920 předala Litvě
- Po porážce ruských vojsk u Varšavy v srpnu 1920 se ale situace obrátila a Polsko usilovalo o získání tohoto regionu
- Polská delegace potvrdila 13. července 1920 držení Vilenska Litvě a 7. října 1920 to potvrdili vytyčením nové demarkační linie, nicméně tyto dohody neznamenal ztrátu nároků na oblast
- Krátce po podpisu smlouvy vypuklo ve Vilnu předstírané povstání Lucjana Želigowskiho, který území odtrhl od Litvy a vyhlásil jej jako Střední Litvu
- Tato oblast byla následně i přes litevské protesty přivtělena k polskému státu a zůstala jeho součástí až do r. 1939

Poválečná Evropa

- **Německé Rakousko:**

- Ještě před formálním uznáním hranic ČSR se pokusili Němci žijící v českých zemích o začlenění těchto území po vládu tzv.

Německého Rakouska:

- To zahrnovalo oblasti s majoritou rakouských Němců na území Předlitavska a jeho cílem bylo spojení se s Německem
- V rámci českých zemí vznikly celkem čtyři útvary, které byly ovládány německými úředníky a které se připojily k tomuto státnímu celku. Jednalo se o:
  - **Deutschböhmen** (centrum v Liberci)
  - **Sudetenland** (centrum v Opavě)
  - **Deutschsüdmähren** (centrum ve Znojmě)
  - **Böhmerwaldgau** (centrum v Prachaticích)
- Představitelé těchto provincií nesouhlasili se svým začleněním do vzniklé ČSR a odvolávali se na Wilsonem deklarované právo na sebeurčení. Na tuto výtku oponovali čeští zástupci, že Němci vytyčené hranice by učinily z republiky neživotaschopný celek a německé národní sebeurčení by tak v důsledku ohrozilo české národní sebeurčení

Poválečná Evropa

- Česká strana se zprvu pokusila získat Němce pro dobrovolnou účast v novém státě a zaručila jim i účast v zákonodárném sboru, což ale Němci odmítli
- Za této situace se ale život v provinciích velice komplikoval:
  - Jejich infrastruktura byla napojena na české země a nikoliv na sebe navzájem
  - Krizi prožívalo i místní hospodářství, jež v důsledku revoluce v Německu a chaosu v Rakousku ztratilo část odbytišť
  - Pokusem politicky řešit situaci byly volby do vídeňského parlamentu v březnu 1919
- Na základě rozhodnutí Dohody byly tyto územní celky vojensky zlikvidovány čs. armádou na přelomu let 1918/1919 a území přičleněno k ČSR
- Tento proces vedl k prvotním problémům a nedorozuměním, které vztah Čechů a Němců ve společném státě zatížil již od samotného počátku

Poválečná Evropa

Provinces of German Austria:

1. Upper Austria
2. Lower Austria
3. German Bohemia
4. Sudetenland
5. Styria
6. Salzburg
7. Carinthia
8. German Tyrol
9. Vorarlberg

— Current Boundary of Austria

Německé Rakousko

Světová revoluce

- **Republiky rad:**

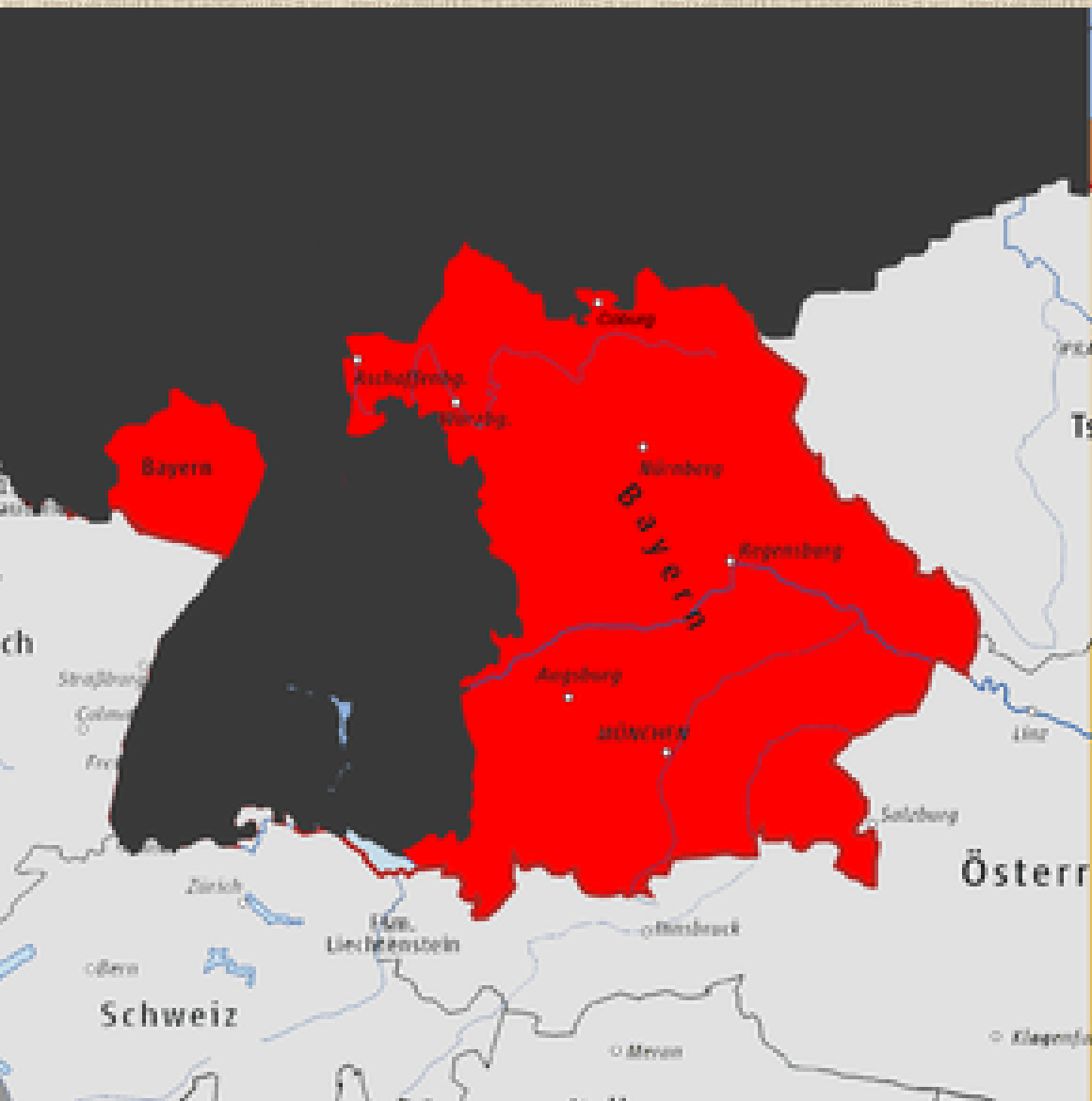
- Pod vlivem bolševické Říjnové revoluce v r. 1917 a v důsledku porážky Centrálních mocností i prožitých válečných útrap, vznikly ve střední Evropě tři krátkodobé státní útvary, jež byly inspirovány Sovětským Ruskem
- Na přelomu let 1918 až 1919 proběhl v Německu pokus o revoluci, jež je nazýván jako povstání Spartakovců. Po zavraždění vůdců Spartakovců v Berlíně i vraždě bavorského vůdce revoluce Kurta Eisnera, byla v Mnichově vyhlášena 7. dubna 1919 revoluční **Bavorská republika rad:**
  - Byla nastolena diktatura proletariátu, v jehož čele byl akční výbor dosazený dělnickými a vojenskými radami
  - Byly znárodněny banky a průmysl
  - Došlo také k vytvoření Rudé armády a Rudé gardy podle sovětského vzoru
  - Vládní jednotky a útvary Freikorpsu dobyly počátkem května 1919 Mnichov zpět

Světová revoluce

- V Maďarsku se nedařilo vládě Mihálye Károliho prosadit pozemkovou reformu, ani udržet územní integritu Uherského království. To vedlo ke značné nespokojenosti obyvatelstva. Vláda se v březnu 1919 rozhodla situaci řešit předáním moci Maďarsko socialistické straně, se kterou se k moci dostali i komunisté. Vláda pod faktickým řízením ministra zahraničí Bély Kuna vyhlásila **Maďarskou republiku rad**:
  - Byl znárodněn průmysl, obchod, bankovní sektor i doprava
  - Byly zavedeny sociální zákony, jako osmihodinová pracovní doba. Bylo též vyhlášeno všeobecné hlasovací právo
  - Vláda se pokusila zlomit moc pozemkové aristokracie na venkově, takže zabrala rozsáhlé pozemky, které ale nepřerozdělila mezi rolnictvo, ale rozhodla se zavést po sovětském způsobu hospodaření v kolchozech
  - Pokusila se obnovit územní integritu Uherska, což znamenalo vojenskou invazi do sousedních zemí. Cílem bylo ale také spojit se s ruskou Rudou armádou
  - Mezi červnem a červencem 1919 byla založena sesterská Slovenská republika rad se sídlem v Prešově. Její existenci ale ukončil postup rumunských a československých vojsk
  - Pod dojmem ztráty popularity i z důvodu rumunského postupu na Budapešť, složila vláda v srpnu 1919 funkci a republika zanikla

Světová revoluce

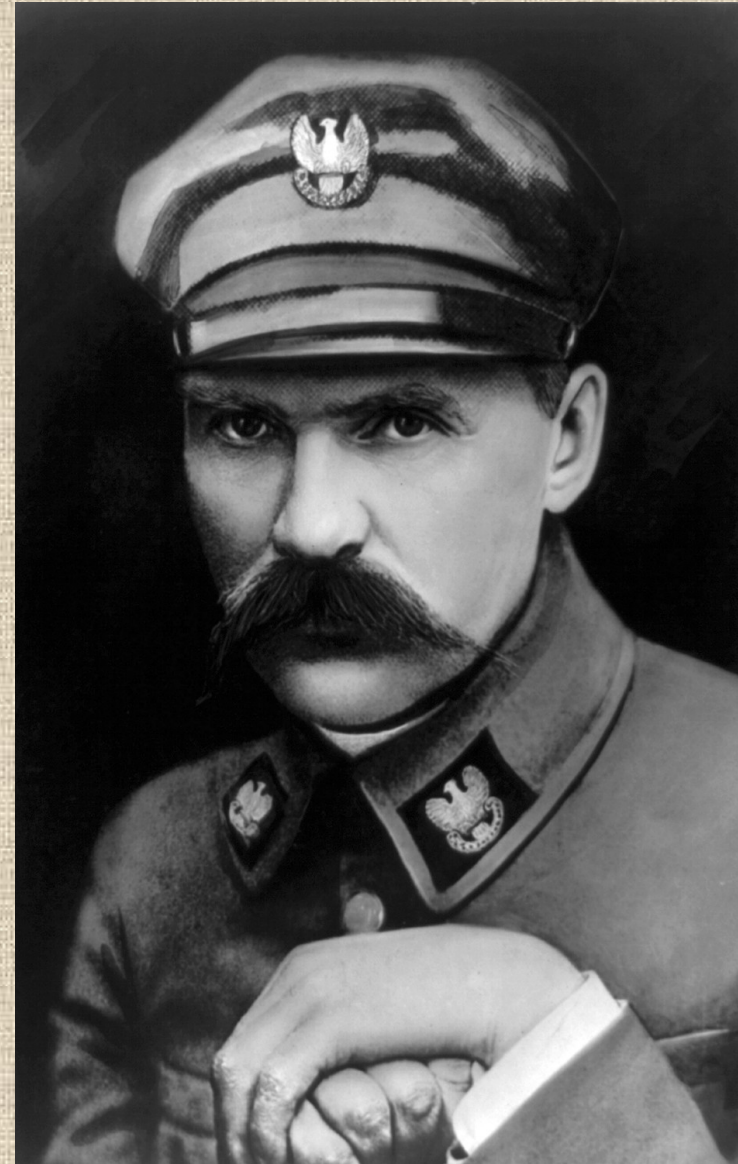
Územní rozsah Bavorské republiky rad

Světová revoluce

- **Rusko – polská válka (1919 – 1920):**
  - Nejasné vedení polské východní hranice vedly ke snaze posunout hraniční linii co nejvíce na východ a zabrat tak rozsáhlá území Ukrajiny a Běloruska v době, kdy v Rusku byla občanská válka
  - V únoru 1919 zahájila polská vojska postup na východ a do srpna 1919 byl obsazen i Minsk, ačkoliv Dohoda se snažila spor urovnat stanovením sovětsko – polské hranice na tzv. **Curzonově linii**. Polská vláda toto řešení ovšem odmítla, jelikož polská vojska stála již mnohem více na východě
  - Po vítězství bolševiků nad vojsky generála Děnikina i admirála Kolčaka během r. 1919 se mohla Rudá armáda mnohem více soustředit na Polsko. Ideou bolševiků bylo vyvézt revoluci až do Německa a zde zažehnout revoluční požár
  - Na počátku r. 1920 zahájila polská vojska postup a obsadila i v květnu 1920 Kyjev. Mohutný sovětský protiútok ale polská vojska smetl a v červnu 1920 byl opět získán Sověty Kyjev a zahájili rozhodný postup na západ

Světová revoluce

- Sovětský postup se polským vojskům pod velením maršála J. Pilsudského podařilo zadržet až v polovině srpna 1920 v **bitvě u Varšavy**, kde utrpěla Rudá armáda zničující porážku
- Válka byla ukončena v březnu 1921 **Rižským mírem**. Nová hranice mezi oběma zeměmi ležela mnohem více na východě, než kde byla vytyčena Curzonovou linií. Polsko tak získalo západní části Běloruska a Ukrajiny a na úkor Litvy bylo získáno i Vilensko. Sovětskému Rusku se zároveň nepodařilo rozšířit revoluci

Józef Pilsudski v r. 1919

Nová střední Evropa

- **Konsolidace?**

- Do počátku 20. let se válečné a ozbrojené konflikty v areálu střední Evropy podařilo ukončit, nicméně napětí mezi zeměmi trvalo dále
- Destabilizujícím faktorem se stala existence velkých národnostních menšin a jejich často problematické postoje k novým státům
- V řadě případů byla ze strany Nástupnických zemí vedena vůči menšinám tvrdá centralizační politika, která vyústila v odpor, který býval jak politický, tak často i ozbrojený
- Nerovnoměrná ekonomická stabilizace navíc vytvořila prostředí v němž se v meziválečném období mohly dále v regionu rozvíjet další národnostní spory

Světová revoluce

Výsledkem Řížského míru bylo roztržení nejenom Běloruska, ale i Ukrajiny mezi Polsko a Sovětské Rusko, přičemž oba tyto státy se staly domovem početné běloruské a ukrajinské menšiny